

Mogens Müller

Kommentar til Romerbrevet. Dansk kommentar til Det Nye Testamente 7. København: Eksistensen 2023, 621 s. Kr. 379,95.

Serien Dansk kommentar til Det Nye Testamente (DKNT) har siden sin begyndelse i 1989 været anvendt i den nytestamentlige undervisning på AU, særligt de fire evangeliebind, hvor Mogens Müller har stået for *Kommentar til Matthäusevangeliet* (DKNT 3, 2000). Den har været så flittigt benyttet, at en revideret udgave udkom 20 år efter. Ligeledes er Müllers nye *Kommentar til Romerbrevet* (DKNT 7, 2023) blevet del af pensum i Paulusundervisningen. Anmeldelsen vil derfor bære præg af mine erfaringer herfra.

Bogen indledes med Forord, Indholdsfortegnelse og Forkortelsesliste (s. 7-22), hvor Müller fremhæver kommentarer af Ernst Käsemann (1973), Ulrich Wilcken (1978-82) og Michael Wolter (2014; 2019) som sine præferencer under bogens udarbejdelse. I Indledningen (s. 23-70) behandler Müller Romerbrevets grundspørgsmål, så som dets særstilling i protestantisk tradition (bl.a. Luther og Melancton), dets datering (foråret 55 foreslås) samt den tidligste reception og manuskriptsituation (grundet Papyrus 46 anses kap. 16 for et selvstændigt brev). Dernæst følger afsnit om brevets inddeling (foruden en indledning og afslutning, en retfærdighedsdel [kap. 1-11] og parænesedel [kap. 12-15]), de romerske menigheder som adressat (stilet til Kristustroende ikke-jøder) og brevets hovedformål (selvanbefaling, Israels frelsesrolle og støtten til den spanske missionsrejse). Til sidst behandles brevets brug af GT (især Esajas, en ny pagtsforståelse og synet på loven), de tre forskningspositioner (traditionelt, nyt og radikalt Paulusperspektiv, hvor det nye perspektiv foretrækkes) og en nutidig fortolkning af brevet (hermeneutiske overvejelser over Paulus' teologi, hvor "fortolkningen i princippet altid er *ad hoc*, dvs. i bund og grund bestemt af tid og sted"; s. 69).

Udover Litteraturlisten (s. 571-620) består resten af bogen af detailkommentar til brevet 16 kapitler (s. 71-570). Formen følger seriens sædvane med udgangspunkt i brevets inddeling, hvor et tekstafsnit først bringes i egen oversættelse, så en kort parafrase med kontekst og slutteligt en vers for vers-gennemgang af den græske tekst. Undervejs er kommentaren forsynet med 21 ekskurser.

Det klæder kommentardelens 500 sider, at Müller forholder sig åbent til kontroversielle problematikker. F.eks. i Rom 2,12-16, hvor Torah som såkaldt "naturlig lov" synes mere forbundet med hellenistisk moralfilosofi end jødisk tænkning, selvom der på den baggrund synes "at blive tale om retfærdighed uden om Kristus" (s. 127-28). En tilsvarende åbenhed findes i kommentaren til brevets *locus classicus* i Rom 3,21-26, hvor den vigtige genitiv i $\pi\sigma\tau\iota\varsigma \chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$ diskuteres, dvs., hvorvidt den er subjektiv ("Kristi troskab") eller objektiv ("tro på Kristus"). Müller vælger i første omgang den objektive forståelse (s. 159), men finder tillige den subjektive anvendelig i en åbenbaringshorisont: "Således er det også alene for troen på Jesus/af Jesu

troskab, at Guds retfærdighed og dens betydning åbenbarer sig” (s. 165). En pointe, som Müller ikke nævner, er den, at en subjektivisk forståelse af *πίστις Χριστοῦ* får karakter af en *imitatio Christi* for de Kristustroende, hvor de så sættes i stand til at efterligne Kristi trofasthed i en tilsvarende rettedhed mod Gud. En anden pointe vil jeg føje til Müllers Ekskurs 3 om “hjerter” (*καρδία*; s. 109-10) og Ekskurs 5 om “sind” (*νοῦς*; s. 115). Naturligvis oversættes *נָל* i MT som *καρδία* i LXX, men faktisk også som *νοῦς*; jf. Aristoteles, der netop lokaliserer sindet i hjertet.

Kommentaren er grundigt udført med en fin sans for Paulus’ hovedtematik og tankegang. Kun to ting falder mig for brystet. For det første ser det i Indledningen ud til, at Müller inddeler brevet retorisk (s. 35-37): *Præscriptio* (Rom 1,1-17), *proœmium* (1,8-17) med *propositio* (1,16-17), så *probatio* (1,18-11,36), men derefter optræder ingen retoriske begreber, dvs. *exhortatio* for parænesen (12,1-15,13), *peroratio* for brevlutningen (15,14-32) eller *postscriptio* for den afsluttende hilsen (15,33). Her sætter Müller sig mellem to stole med sin kun halve retoriske *dispositio*, som han i øvrigt ikke bruger sidenhen i kommentardelen. For det andet gælder det hans antagelse af Rom 16 som tillæg til resten af Romerbrevet, jf. bl.a. Ernst Käsemann og Niels Hyldahl (s. 34; 555). Ifølge Müller skulle Rom 16 være skrevet “som en ledsageskrivelse og tilføjet en kopi af Romerbrevet, som apostlen valgte at sende også til menigheden i Efesos, da han indså, at han ikke kunne nå at aflægge denne menighed et besøg på sin vej til Jerusalem” (s. 34-35). For spekulativt og tilmed ærgerligt. For havde Müller fulgt de bedst bevidnede manuskripter, der alle beholder Rom 16, så ville kapitlet, som han selv skriver, kunne oplyse os, “dels om Paulus også forudsatte Kristus-troende jøder blandt Romerbrevets adressater, dels om de mænd og kvinder, der opregnes, kunne være hans kilde til viden om forholdene i Rom” (s. 35). Men med hans tese om Rom 16 som et Efeserbrev fordufter muligheden for at komme Romerbrevets historiske kontekst nærmere. F.eks. betydningen af den menighed, der tilhørte det jødiske ægtepar Priska og Akvila (Rom 16,3-5a), som Paulus har kendt i forvejen (1 Kor 16,19), og som givetvis har oplyst ham om de lokale forhold blandt de Kristustroende i Rom.

Min kritik skal dog ikke skygge for kommentarens mange fortjenester. Den er kendetegnet ved sine fyldige noter og udprægede brug af forskningslitteratur, hvor Müller gør en dyd ud af at inddrage sine danske kolleger. Man fornemmer, at han indimellem har arbejdet længe med problematiske passager i den græske grundtekst, f.eks. i passagen om det etniske Israels fremtidige frelse (Rom 9-11), hvor Müller indtil da har forstået Guds retfærdighed som brevets rettesnor, men efterhånden får sig arbejdet frem til den afgørende betydning, som tillægges retfærdighedens afløser: Guds barmhjertighed. Det er godt set. Ligeledes i Rom 5, hvor Müller behandler Adam/Kristus-typologien og fremstiller den komplicerede diskurs i Rom 5,12-21 forbilledligt klart i skemaform (s. 244-45). Opsummerende kan det konkluderes, at kommentarens akribi, grundighed og noteapparat gør den

anbefalelsesværdig og langtidsholdbar for både fagfolk og ikke mindst de teologiske bachelor- og kandidatstuderende.

Müller tilslutter sig som sagt det nye Paulusperspektiv og ikke det radikale. Vel mest på grund af dets forestilling om en jødisk *Sonderweg* som særlig frelsesvej uden Kristus (s. 59), hvilket “i den øvrige forskning i almindelighed [er] stødt på en efter min opfattelse berettiget modstand” (s. 60). Her er jeg helt på linje med Müller. Ikke desto mindre er jeg som underviser forpligtet på den litteratur, som indfører de studerende i de Paulusperspektiver, der nu måtte vise sig relevante i eksegesen. Derfor har det været nødvendigt at supplere hans kommentar med pensum fra det radikale perspektiv (bl.a. uddrag fra Jacob P.B. Mortensen, *Paul Among the Gentiles: A ‘Radical’ Reading of Romans*, 2018). F.eks. videreudvikles ovenstående diskussion om πίστις Χριστοῦ først og fremmest indenfor dette perspektiv, og i øvrigt køber langt fra alle “radikale” eksegeter teorien om en jødisk *Sonderweg* hos Paulus.

Kommentaren er velskrevet og godt redigeret, hvorfor min pen kun har fanget følgende småtterier: Et “i” for meget (s. 26), “1 Mos 1,17” som “1 Mos 1,27” (s. 112), en slutparentes for meget (s. 160), manglende slutcitati-onstegn (s. 510) og v. 5 begynder tidligere i den græske tekst (s. 557). Dette kan så passende rettes, når en revideret udgave kommer om 20 år.

René Falkenberg